

Tørfoss gård

Reisadalen

DOKUMENTASJONSVEDLEGG

Utarbeidet av Riksantikvaren 2019

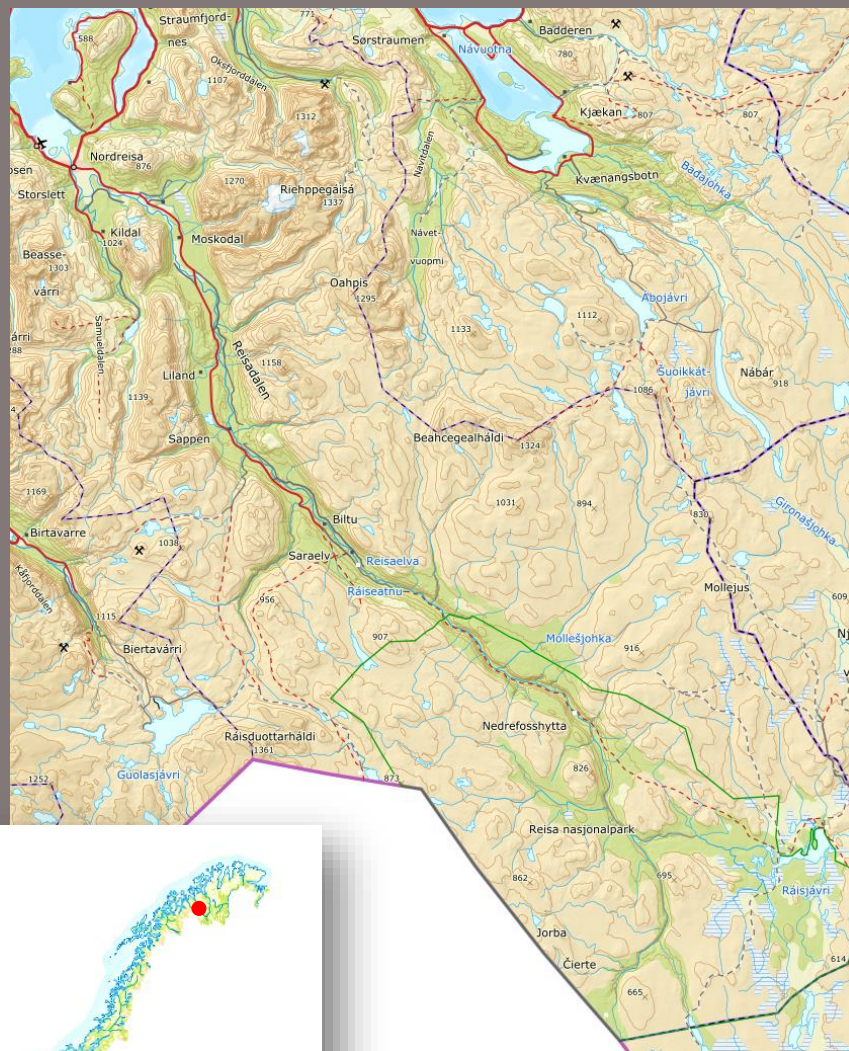

Bakgrunnen for fredningen:

I 2017 startet Riksantikvaren opp et arbeid med å frede kvenske/norsk-finske kulturminne, som en del av Riksantikvarens fredningsstrategi frem mot 2020. Arbeidet gjøres i tett samarbeid med fylkeskommunene Troms og Finnmark. Målet er å bedre fredningslistens representativitet ved at fredningene i større grad skal gjenspeile Norges historie og dagens samfunn. Nasjonale minoriteter er et av temaene hvor det har vært få fredninger. Kvenske/norsk-finske kulturminner er det fredet noen av, men de er hovedsakelig i Varanger i Finnmark. Fredningen av Tørfoss gård utvider bildet av kvensk historie på 1800-tallet ved at den sammen med Gamleskolen i Sappen får frem Reisadalen som et viktig område for kvensk kultur og byggeskikk.

Historikk:

Reisaelva, er et av de områdene i Nord-Troms hvor det har vært største bosetting av kvener. Reisaelva og Reisadalen har vært en viktig ferdselsåre mellom fjell og kyst. Kvenene ved Reisaelva og livnærte seg av den sammen med jord- og skogbruk. Kvenene var kjent som gode håndverkere og bygget egne bygninger, båter og redskaper. I 1723 bodde det 6 kvensk familier i Nordreisa (Raisi). På 1800-tallet var kvensk det dominerende språket i Nordreisa, før fornorskningen etterhvert førte til et språkskifte til norsk i området.

Vedlegg til vedtak om fredning av Tørfoss gård, gnr/bnr: 32/11,
Reisa kommune, Troms fylke

**Vedlegget følger vedtak om fredning etter kulturminneloven
§§ 15 og 19.**

Vedlegget er en fotodokumentasjon av bygningene i den tilstand
de hadde i 2017 og 2018.

Takk til Halti kvenkultursenter IKS, Nord-Troms museum,
Nordreisa kommune og Troms fylkeskommune

Eiendomsinformasjon:

Tørfoss gård, gnr/bnr: 32/11,
Nordreisa kommune, Raisin komuuni

Badstue: 19223318

Bårstue: 192223296

Hovedbygning: 192212448

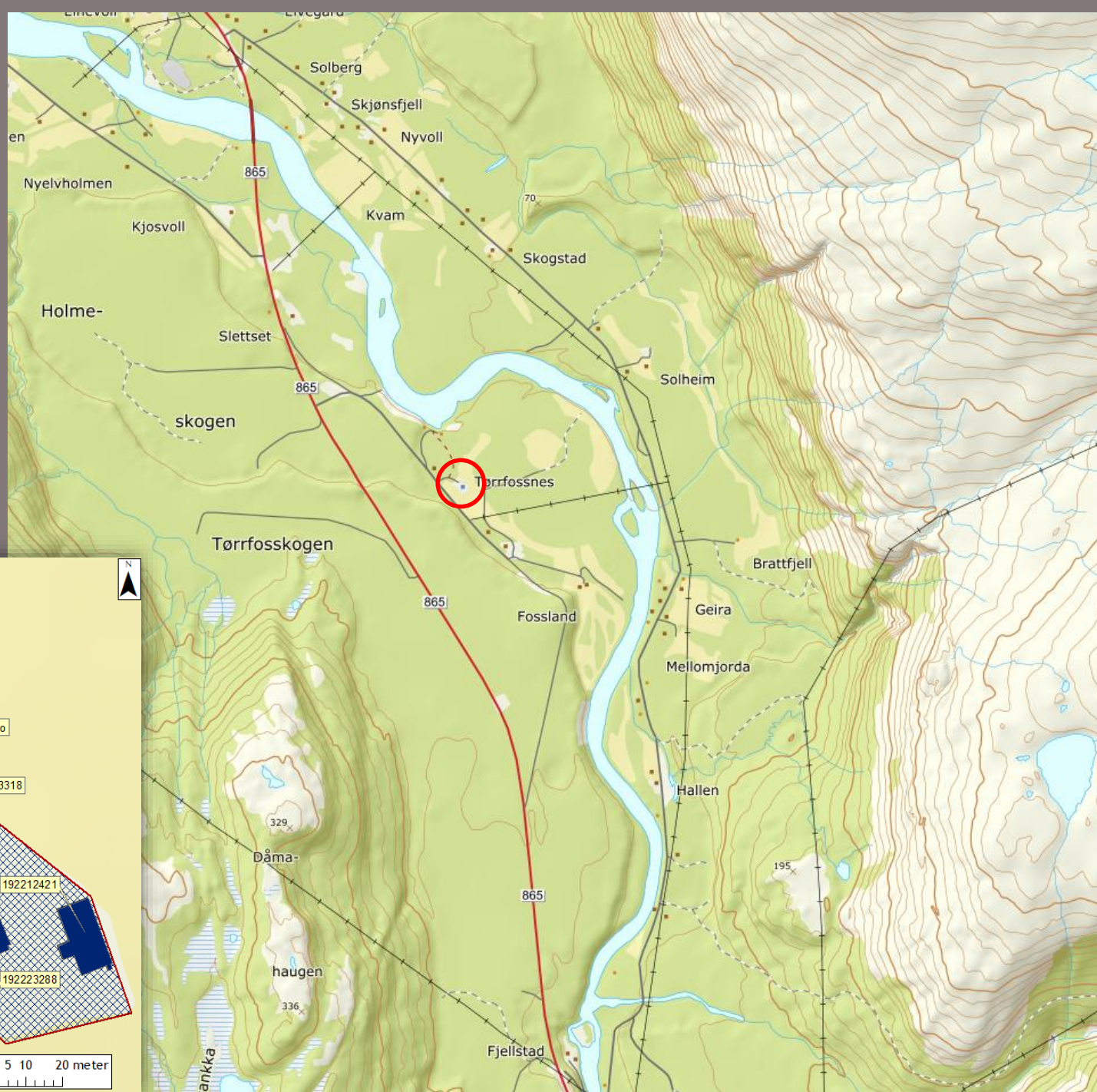
Driftsbygning: 192212421

Kjøttbu: 192212456

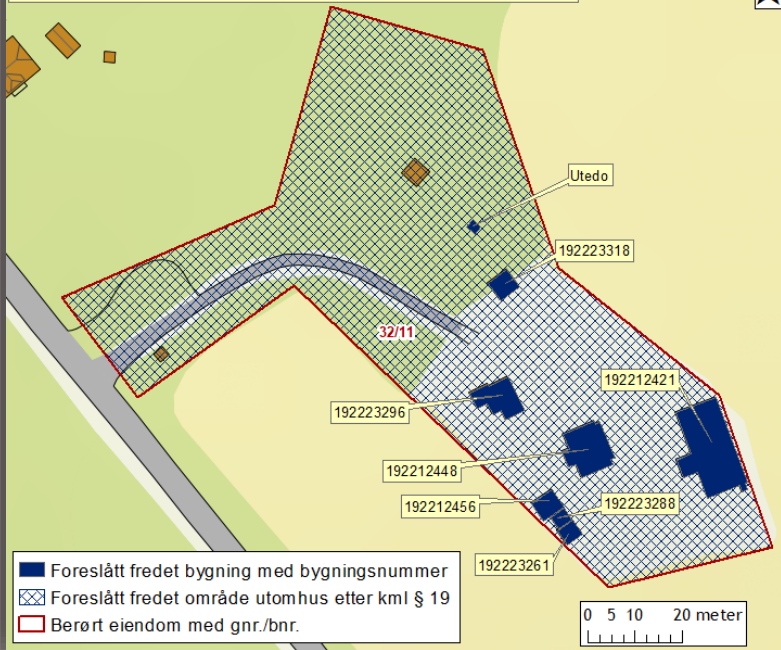
Ost - og klesbu: 192223288

Redskapsbu: 192223261

Utedo: bygningsnummer mangler

Bakgrunnskart: Topografisk norgeskart 4
Bygnings- og eiendomsflater: Kommunale geovekstdata fra Norge digitalt

Reisaelva (Raisinjoki) har fått sitt navn etter det norrøne ordet *risa* som betyr å stige. Gjennom året har elva veldig varierende vannføring noe som gjør den farbar kun med elvebåter spesielt laget for Reisaelva.

Den gamle gården på Tørfoss er et unikt anlegg som viser kvensk bebyggelse og byggeskikk i et viktig område for den kvenske befolkningen i Troms. Gården ligger ved Reisaelva som strekker seg nord-vestover gjennom Reisa Nasjonalpark.

De første som slo seg ned i Reisdalen, kom fra Finland på 1700-tallet.

Etter tradisjonen skal det være Heikka (Henrik Aronsen) født 1889 som gav navn til gården og som skal være den første rydderen av Tørfoss gård. Gården kan dermed dateres til ca. 1830. Gården har vært i samme families eie i 5 slektsledd.

Tørfoss gård består av et komplett gårdstun som viser sentrale bygninger og byggeskikk for en kvengård. Bygningene viser til sammen ulike funksjoner ved gårdsdriften, skogsdrift, jordbruk og fiske.

Tørfoss, Tørfossi som er det kvenske navnet på gården. Gården har også gått under navnet Kuivakoski (koski betyr foss/stryk på finsk) etter et stryk i elva på nordsiden av gården.

Hovedbygningen

Reist i 1931

Hovedbygningen er bygd etter korsplanprinsippet med midtpipe, og kledd med stående panel, noe som var en vanlig byggemåte i dalen på 1920-30 tallet.

Eksteriøret er uvanlig med sin langsgående veranda på østsiden av huset og med balkonger i andre etasje mot syd og nord.

Skikken ble innført i perioden 1910-1940 av en snekker som hadde arbeidet i Amerika. Flere bygg i Nordreisa har derfor slike balkonger.

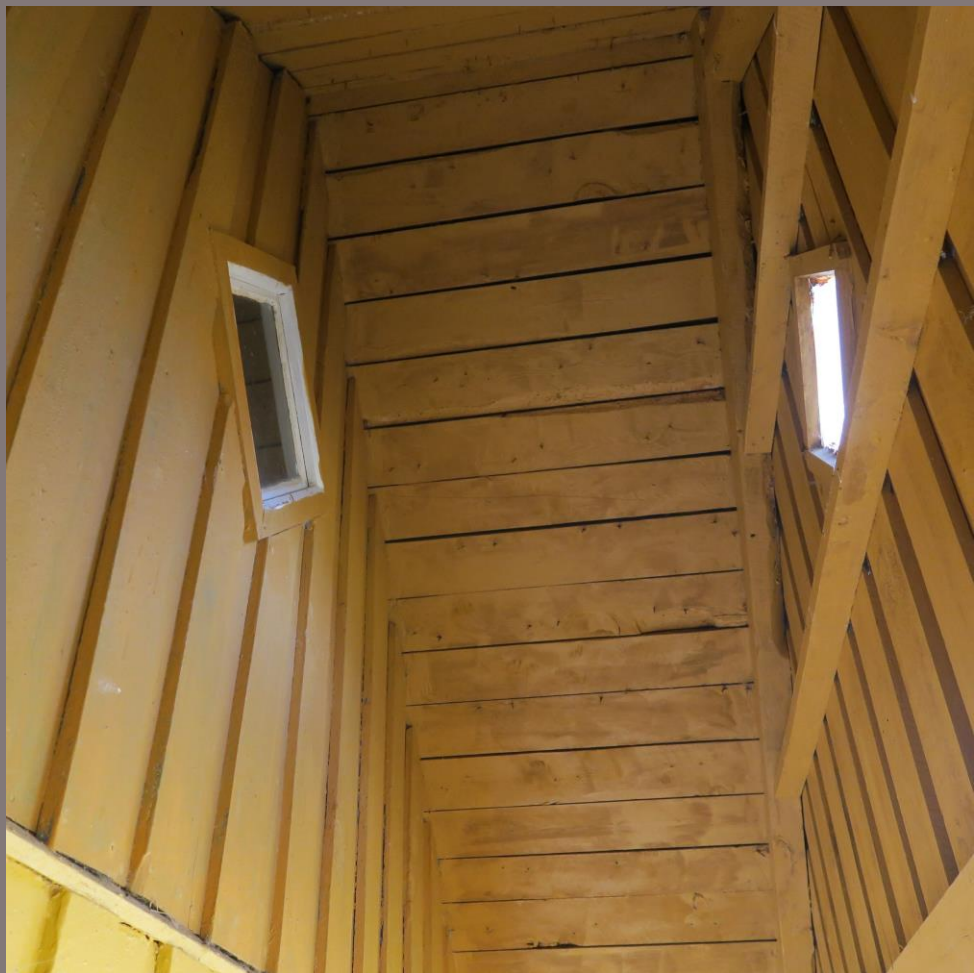
Fasade mot nord og øst

Fasade mot øst og sør

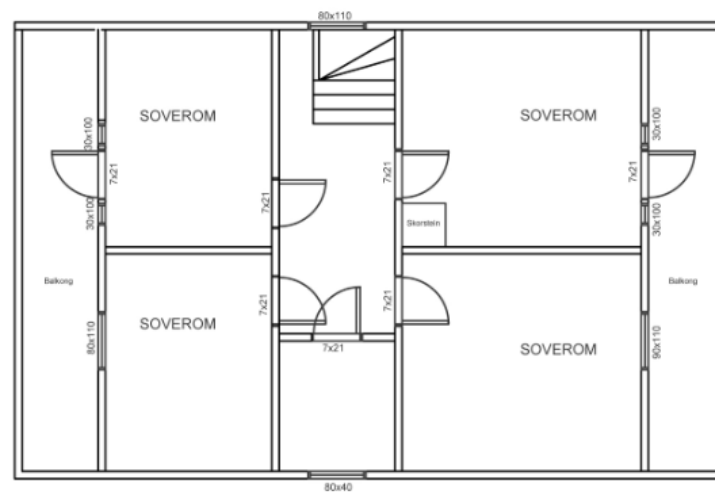
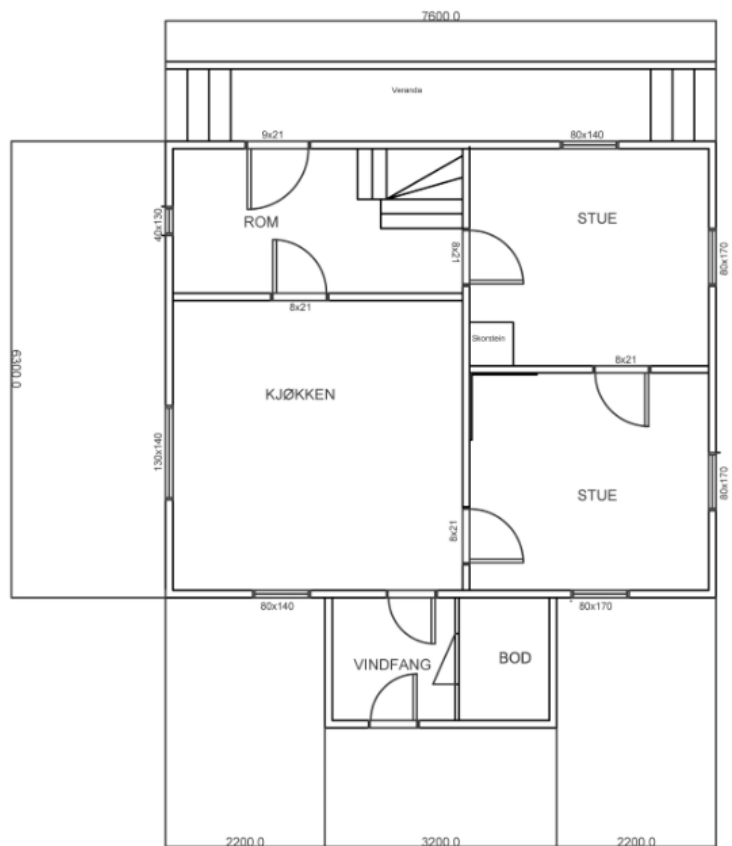

Fasade mot sør

Våningshus
Plantegninger som viser
hovedstrukturen i bygningen.

Tegninger utarbeidet av
Nordreisa kommune

Ikke i målestokk

Vinduspøster med skrånende karmen og en renne under karmen for å samle opp smeltevann fra vindusglasset. Dette regnes for å være et trekk ved kvensk byggeskikk som blant annet har blitt trukket frem av J.A. Friis fra hans besøk i Vadsø i 1867.

Fast innredning i kjøkkenet: med kjøkkenbenk, veggfast overskap og hjørneskap.

Fast inventar i gang innenfor overbygget veranda i første etasje: blått veggfast hjørneskap og innebygd skap under trappen.

Fast inventar i soverom, veggfast skap.

Godt gjennomlys med vinduer på begge sider av inngangsdør. Lik løsning for dører med vinduer ut til balkongene i 2.etg

Bårstua

Bårstua på Tørfoss er fra 1920. Den er satt opp på grunnmuren etter en eldre bårstue som ble flyttet til Lyngseidet i 1943 etter at Johan Tørfoss hadde hørt at den skulle brukes som snekkerstue av tyskerne .

Bårstua som står på Tørfoss i dag er flyttet hit fra Elveskog på 1980-tallet.

Bakerovnen i bårstua er opprinnelig og av en eldre type typisk for bakerovner i dette distriktet. Den er en av de få bevarte bakerovnene i Nord-Troms.

Fast inventar i bårstua; vedfyrt komfyr, trapp, under og overskap

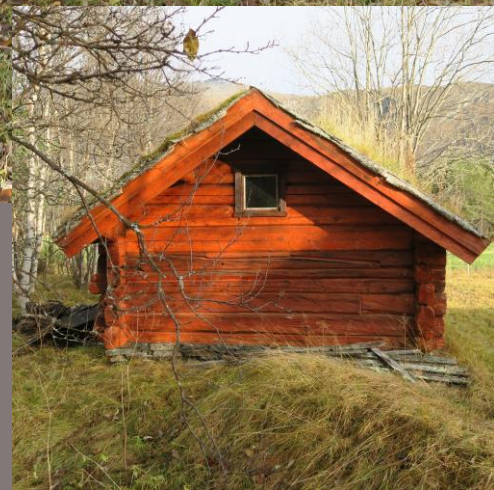
Røykbadstua

Røykbadstua er en viktig bygning i kvensk byggeskikk. Det var ofte den første bygningen som ble reist på et nytt bruk.

På Tørfoss tror man at den første badstua ble reist allerede på 1700-tallet. Eksisterende badstue er restaurert av Nord-Troms museum i 1984 og er laftet i kraftig furutømmer.

Badstuovnen er en steinovn bestående av løse steiner fra Reisaleva. Badstua har pipe med en luke som ble åpnet for å slippe ut røyken når man hadde oppnådd ønsket varme.

Røykovn med stein fra Reisaelva og luke for å slippe ut røyken.

De tre buene ligger på rekke med gavlen og døra inn mot tunet slik det var vanlig i både kvensk og samisk byggeskikk i Nord Troms. Buene sto opprinnelig der hvor driftsbygningen står nå, men ble flyttet for å gi plass til driftsbygningen i 1917

Redskapsbu

Redskapsbua har kombinert laft og skjelerteknikk hvor de stående bordene er slått på utenpå laftekjernen. Den har også bordtak en tekkemåte som var brukt i Nordreisa og Skibotn.

Taket er dekket med planker som er vanlig takteking på buer i Reisadalen og som sies å være en kvensk form for takteking.

I redskapsbua er det veggfaste benker for oppbevaring.

Ost og klesbu

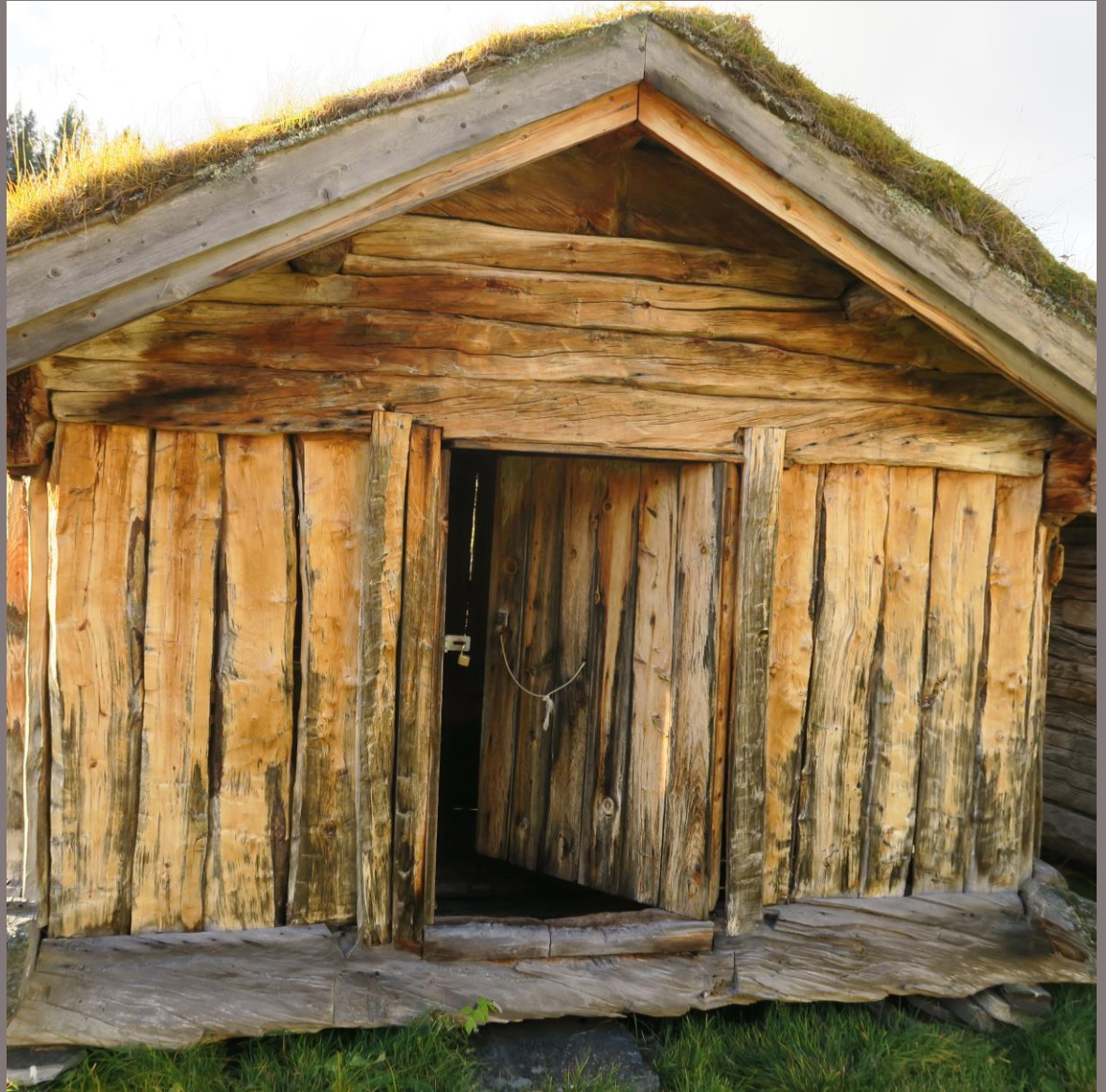
Ost- og klesbua er i laftet tømmer og er antagelig fra 1700-tallet og er dermed den eldste bygningen på Tørfoss.

Interiøret består av enkel hyller og stang for oppbevaring av ost og klær.

Kjøttbu

Bu til oppbevaring og behandling av kjøtt. Den er bygget i skjelterverk, hvor de stående bordene er felt inn i stukkene opp og nede, mens resten av bua er i laftet tømmer. Det faste inventaret består av veggfast benkeplater og hylle.

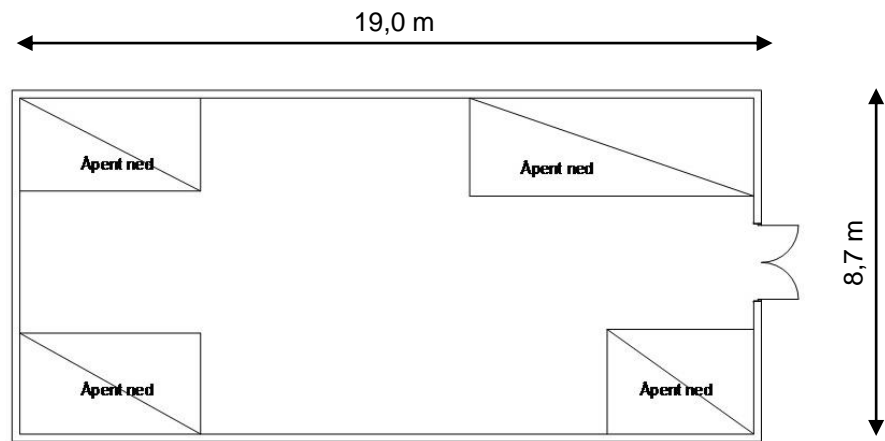

Driftsbygning

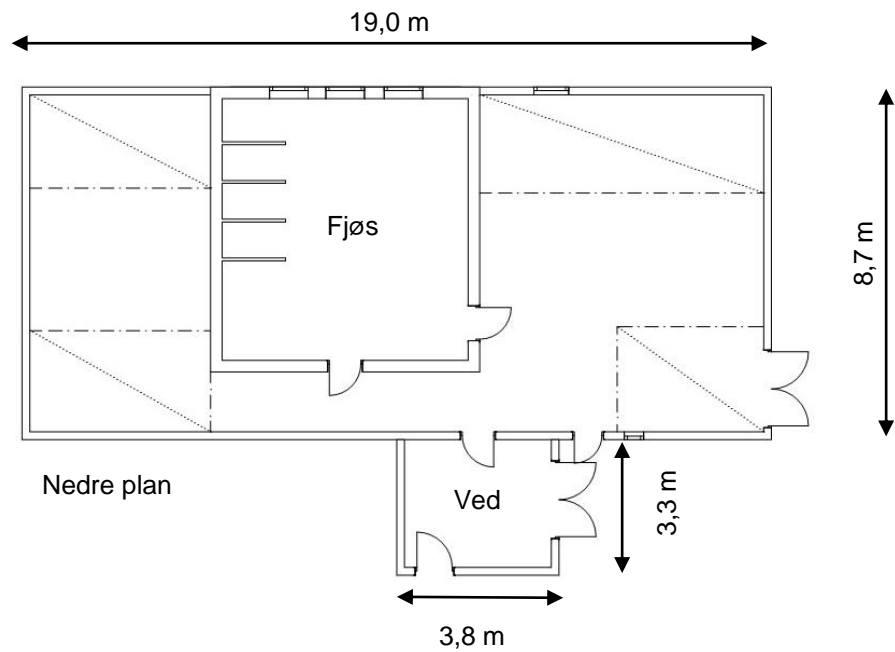

Driftsbygning
Plantegninger som viser
hovedstrukturen i bygningen.

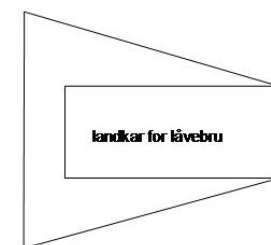
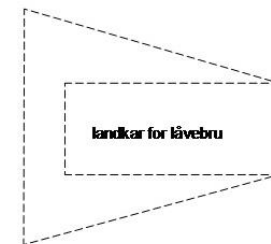
Tegninger utarbeidet av
Riksantikvaren

Øvre plan

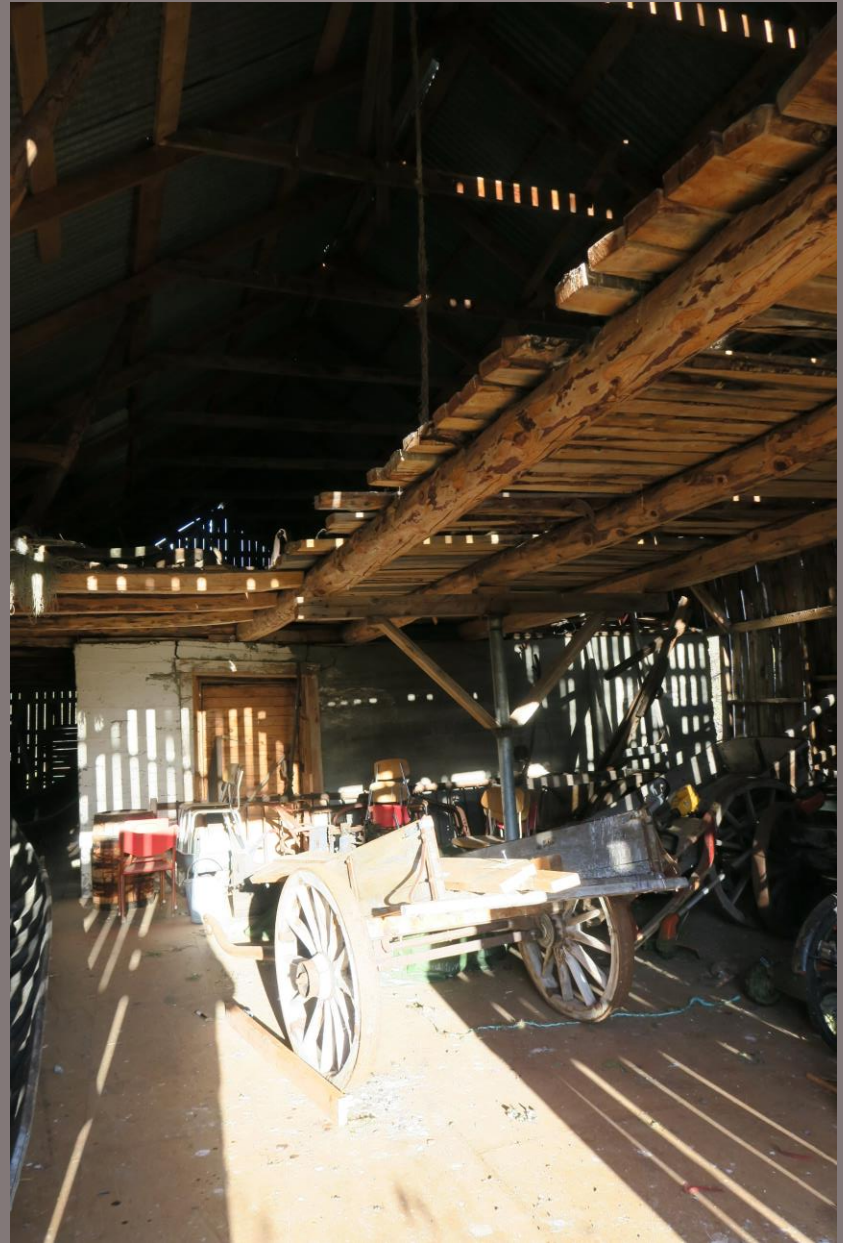

Nedre plan

Ikke i målestokk

I driftsbygningen er det oppbevart to eldre elvebåter som er typisk for båtbyggertradisjonen i Reisa.

Navn på fore

Utedoen

